

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
Доброскока Андрія Юрійовича
«Кримінологічна характеристика та запобігання вандалізму в Україні»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
(за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право)

На всіх етапах розвитку суспільних відносин збільшення кількості актів вандалістичної поведінки у свідомості громадян завжди асоціювалось із падінням загального культурного рівня, загостренням соціальних суперечностей, девальвацією духовних цінностей і моральних підвалин суспільства. Вандалізм, як зауважують науковці, – це не просто соціальне відхилення, це свідчення відсутності в суспільстві чітких суспільних норм і правил; це записка-попередження суспільству, що наявна соціальна система більше непридатна.

Кількісні та якісні характеристики злочинів вандалістичної спрямованості є своєрідним барометром, який визначає рівень морального стану суспільства. Однак, як свідчать офіційні статистичні дані та публікації в засобах масової інформації, на сьогодні цей рівень є незадовільним і викликає серйозні занепокоєння. Стабільно зростаюча кількість злочинів вандалістичної спрямованості, посилення їх агресивності, жорстокості й безжальності, збільшення розміру заподіяних ними збитків свідчить про системну кризу моральності, низький рівень культури суспільства, зростання рівня правового нігілізму та конфліктності.

Водночас, незважаючи на очевидну шкоду, якої завдають вандалістичні діяння, керівництво країни не приділяє належної уваги проблемам всебічної оцінки стану й тенденцій поширення вандалізму, а також розробленню та впровадженню ефективних механізмів запобігання злочинам вандалістичної спрямованості. Протидія вандалізму нині обмежується переважно правовим впливом, який передбачає притягнення до відповідальності за протиправні дії вандалістичного характеру та застосування до винних осіб відповідних каральних санкцій. Разом з тим, поза увагою залишається мотиваційна сфера вандалістичної поведінки, а також система об'єктивних і суб'єктивних детермінант, які її

23. 09. 19
12

обумовлюють. Такий невважений підхід суттєво знижує ефективність заходів з вандалізму й позбавляє їх необхідного профілактичного та запобіжного ефекту. З огляду на викладене, не викликає заперечень висновок автора дисертаційного дослідження про те, що «основним напрямом підвищення ефективності запобігання злочинам вандалісної спрямованості є розробка та впровадження широкого комплексу заходів профілактики вандалізму» (с. 201).

Звісно, реформа правоохоронної системи, активна фаза якої розпочалась понад чотири роки тому й відзначилась докорінним переосмисленням завдань і функцій органів поліції, супроводжується зміщенням акцентів в роботі підрозділів превенції з розкриття та розслідування злочинів на їх профілактику. З цією метою було удосконалено структуру підрозділів превенції, збільшено їх штат, розширено повноваження, поліпшено матеріально-технічне забезпечення тощо. Водночас, незважаючи на позитивні здобутки, слід відмітити численні недоліки проведеної реформи правоохоронної системи, її суперечливість, непослідовність, неповноту та епізодичний характер. Зокрема, за межами уваги законодавця залишилось чимало проблем, які сьогодні становлять загрозу для національної безпеки та правопорядку. І однією з таких проблем є якраз збільшення кількості злочинів вандалісної спрямованості, набуття ними більш жорстокого та агресивного характеру.

За таких умов, враховуючи складну правову природу вандалізму, його широку розповсюдженість та досить різноманітні форми вираження, протидія вандалізму має відбуватися в рамках комплексного науково обґрунтованого підходу, підпорядкованого єдиній меті – розробка заходів, спрямованих на підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів у сфері запобігання вандалізму. Саме таким дослідженням, на мій погляд, є представлена на розгляд дисертація.

Сказане дозволяє дійти висновку про те, що тема дисертації А.Ю. Доброскока є актуальною, а звернення до неї – абсолютно своєчасним.

Рецензуючи дисертацію та оцінюючи її позитивну сторону, слід відзначити логічну злагодженість викладеного матеріалу, взаємозв'язок окремих розділів і підрозділів між собою, їх спрямованість на розв'язання

конкретного наукового завдання – теоретичне обґрунтування найбільш ефективних заходів запобігання вандалізму в сучасних суспільно-політичних умовах. Так, структурно робота складається зі вступу, трьох розділів, що включають вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (193 найменувань) та чотирьох додатків на 58 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 324 сторінки, обсяг основного тексту дисертації – 234 сторінки.

У першому розділі викладені теоретико-правові та методологічні засади дослідження проблеми запобігання вандалізму в Україні. Зокрема, визначаються ознаки, сутнісні характеристики та формулюється поняття вандалізму; аналізуються мотиви сучасного вандалізму; обґрунтовується класифікація вандалізму за різноманітними критеріями. Другий розділ роботи присвячений кримінологічній характеристиці вандалізму. Серед іншого, тут розглядається система злочинів вандалізму та підстави криміналізації вандалізму; аналізується стан, динаміка і тенденції сучасного вандалізму; здійснюється кримінологічна характеристика осіб, які вчиняють злочини вандалізму. У третьому розділі дисертації характеризуються основні детермінанти вандалізму, а також визначаються напрями запобігання вандалізму.

У висновках за результатами дослідження загалом сформульована низка положень теоретико-методологічного характеру, а також пропозицій і рекомендацій, що мають вагоме значення для підвищення ефективності протидії злочинам вандалізму (Сторінки 246-250).

У додатках до роботи містяться таблиці, які наочно демонструють висновки автора та дані, на які він спирався у процесі дослідження, що свідчить про ґрунтовний та творчий підхід автора до дослідження (Сторінки 267-316).

Таким чином, є всі підстави стверджувати, що структура дисертації добре продумана і відповідає тим завданням, які поставив перед собою автор (С. 20). Дисертант послідовно виклав матеріал, в основному правильно співвідносячи загальні та конкретні питання, сформулював необхідні наукові дефініції. Це дозволило автору показати свої знання з теорії кримінального права та кримінології, глибоко та розгорнуто проаналізувати як положення нормативно-

правових актів, що регулюють запобіжну діяльність правоохоронних органів, передусім Національної поліції України, так і погляди науковців з проблематики дослідження.

Положення, викладені в авторефераті, відповідають основним положенням та висновкам, зазначеним у дисертації. Зміст автореферату відповідає встановленим вимогам. Дисертація та її автореферат оформлені також відповідно до встановлених вимог.

Теоретичні положення та практичні рекомендації, обґрунтовані в дисертації А.Ю. Доброскока, достатньо повно відображені в 12 наукових працях, з яких п'ять опубліковано у наукових фахових виданнях, одна стаття опублікована в зарубіжному науковому періодичному виданні, та шість – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій. Зміст публікацій, викладених у наукових фахових виданнях, відповідає тексту дисертації.

Таким чином, можна зробити висновок, що основні положення та висновки дисертації автором оприлюднені повною мірою.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що за характером і змістом розглянутих питань робота А.Ю. Доброскока є одним із перших в українській кримінологічній науці комплексним науковим дослідженням, у якому надано кримінологічну характеристику вандалізму, визначено детермінанти вчинення злочинів вандалної спрямованості, а також здійснено спробу обґрунтувати найбільш перспективні шляхи підвищення ефективності механізму запобігання таким злочинам. У роботі враховані положення чинного законодавства, піддано аналізу теоретичний та практичний матеріал, що стосується тематики дослідження. Це дозволило по новому підійти до дослідження значного кола проблем, які залишилися поза увагою вчених, але мають важливе практичне та теоретичне значення.

В процесі дослідження автор не абстрагувався в наукову розробку проблеми, а поставив конкретні та чіткі завдання (С. 20), у зв'язку з чим дисертація отримала цікавий та корисний напрям не лише в науковому руслі, що дозволило автору прийти до практичних результатів та зробити корисні для практичного застосування висновки.

Переважна більшість положень, винесених автором на захист (С. 22-24), і висновків (С. 246-250) є новими або містять значну частку новизни. Зокрема, автором вперше було: 1) обґрунтовано необхідність дослідження вандалізму як одного з різновидів антисоціальної девіантної поведінки; 2) сформульовано авторське визначення дефініції «злочини вандалізму» для позначення кримінально каранних діянь, які містять ознаки вандалізму, а також обґрунтовано багаторівневу систему таких злочинів; 3) доведено необхідність і практичну значущість встановлення кримінальної відповідальності за вандалізм та адміністративної відповідальності за дрібний вандалізм; 4) обґрунтовано доцільність розроблення та забезпечення реалізації державної програми запобігання вандалізму; 5) визначено найбільш перспективні заходи загальносоціальної, спеціальної та індивідуальної профілактики вандалізму тощо.

Практичне значення розгляданого дисертаційного дослідження визначається можливістю використання його результатів під час розроблення нових і внесення змін до нормативно-правових актів, що визначають концептуальні засади запобігання вандалізму; у процесі вдосконалення практичної діяльності суб'єктів, на яких покладається реалізація заходів запобігання вандалізму, їх взаємодії між собою та з громадськістю; для подальшого розвитку кримінологічної теорії з метою поглиблення теоретичного розроблення питань, пов'язаних із кримінологічною характеристикою вандалізму, а також проведення комплексних досліджень проблем профілактики злочинів, що посягають на громадський порядок і суспільну мораль; а також під час розроблення навчальних програм з підготовки та підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів, підготовки відповідних розділів підручників, навчальних посібників і методичних рекомендацій з питань профілактики злочинів, а також викладання цілої низки навчальних дисциплін і спецкурсів.

У дослідженні сформульовано та висвітлено низку важливих положень, пов'язаних з визначенням правових та організаційних засад методологічного та науково-методичного забезпечення діяльності правоохоронних органів у сфері

запобігання та протидії вандалізму. Розроблені в дисертації теоретичні положення також можуть відіграти суттєву роль під час розробки та практичного впровадження комплексної цільової програми профілактики вандалізму, а також наукового та інформаційного забезпечення діяльності правоохоронних органів у зазначеній сфері.

Практичну цінність представляє проведений дисертантом аналіз статистичних відомостей про стан, динаміку та тенденції сучасного вандалізму, а також зроблені на цій основі висновки про те, що на основі узагальнення офіційних статистичних звітностей можна отримати «лише загальне уявлення про стан і тенденції поширення вандалізму в сучасних суспільно-політичних та економічних умовах» (С. 136). Однак, як відмічає дисертант, «будь-яких інших способів вивчення вандалізму на сьогодні просто не існує: ані Національна поліція України, ані інші правоохоронні органи чи громадські організації на сьогодні не ведуть облік вандалізму. Науковці й міжнародні експерти у своїх поодиноких доповідях на тему вандалізму спираються лише на дані офіційної статистики, у якій злочинам вандалізму окрему увагу не приділяють. Відтак, за основу вони беруть різні склади злочинів, які, на їх суб'єктивне переконання, є виявами вандалізму. Очевидно, що за таких умов отримані результати суттєво відрізняються, а сформульовані на їх основі висновки та узагальнення не відображають реальних масштабів і наслідків вандалізму, не дозволяють прослідкувати їх динаміку та зробити вірогідні прогнози» (С. 137).

З позитивного боку слід відмітити проведену автором роботу, направлену на збір емпіричного матеріалу. Так, дисертантом було опитано дві категорії респондентів (загалом, 800 респондентів). До першої відносяться працівники територіальних органів Національної поліції України; до другої – пересічні громадяни. Такий диференційований підхід, на мій погляд, дозволив максимально точно оцінити масштаби та специфіку сучасного вандалізму і, відповідно, розробити практично підкріплені пропозиції з удосконалення нормативно-правового забезпечення профілактичної діяльності в зазначеній сфері. Позитивним є також те, що і анкети, і зведені дані по анкетах подаються

у додатках до дисертації, що полегшує сприйняття отриманих автором даних (С. 269-304).

Також заслуговує позитивної оцінки достатньо високий рівень аргументації висновків та пропозицій практичного характеру щодо вдосконалення діяльності правоохоронних органів у сфері протидії вандалізму. При цьому варто відмітити, що теоретичні висновки вдало підкріплені прикладами з життя (С. 130-136, С. 142-167).

У цілому, в роботі простежується бажання автора шляхом наукового опрацювання та аналізу практики діяльності органів Національної поліції України зробити власний внесок у наукове розуміння правової природи та сутності такого складного феномену, як вандалізм.

Також слід відзначити стиль, яким написано роботу. Він відзначається логічністю, послідовністю та ясністю думок автора. Деякі досить складні теоретичні положення дисертації викладені зрозумілою мовою, без зайвих ускладнень.

Загалом, на сторінках дисертації автору вдалося розв'язати цікаву дискусію, використавши при цьому широкий спектр вітчизняних та зарубіжних науково-теоретичних та монографічних робіт (193 найменування) з різних галузей наукових знань, що свідчить про поглиблений аналіз піднятої в цій роботі проблеми. Крім того автором вивчено та проаналізовано періодичну літературу з даного питання, що свідчить про спробу синтезувати поряд із загальноприйнятими поняттями новітні підходи до розуміння сутності вандалізму та основних напрямів його запобігання.

Використовуючи великий масив емпіричних даних та наукових джерел, автор зробив досить цікаві узагальнюючі висновки. Зокрема, констатуючи, що «наявні форми та розміри санкцій, що можуть бути застосовані до вандалів, не відповідають ступеню суспільної небезпечності вчинених ними діянь і розміру заподіяних збитків. Досить часто вандали посягають на об'єкти, які мають унікальну історичну, художню, археологічну чи іншу цінність, а тому навіть не завжди можна об'єктивно визначити розмір завданих збитків, або ж він є досить значним» (С. 217), автор цілком обгрунтовано наголошує на доцільності

«перегляду санкції статей, що передбачають відповідальність за злочини вандалісної спрямованості, акцентувавши основну увагу на штрафних санкціях, а також на покараннях, що передбачають здійснення виховного впливу на особу (громадські роботи, виправні роботи тощо)» (С. 218).

Методологічно правильним є підхід автора до визначення дефініції «вандалізм» (С. 52). Зокрема, більшість науковців формулюють поняття досліджуваного явища відразу ж після аналізу уже наявних визначень. Автор не став дотримуватись усталеного алгоритму, а сформулював авторське визначення вандалізму лише після аналізу його ознак та специфічних рис, а також з'ясування його місця в системі суміжних правових категорій. У зв'язку з цим, запропонована ним дефініція, на мою думку, відображає найсуттєвіші характеристики вандалізму, а також є основою для розуміння вихідного від неї поняття – «злочини вандалісної спрямованості».

Також обґрунтованими та важливими для дослідження в методологічному сенсі є визначення таких понять, як «злочини вандалісної спрямованості» (С. 114-115), «запобігання вандалізму» (С. 202), «загальносоціальна профілактика вандалізму» (С. 203), «спеціальна профілактика вандалізму» (С. 215) та «індивідуальна профілактика вандалізму» (С. 234).

Я також цілком погоджуюсь із зауваженням автора з приводу того, що «сьогодні правозастосовна діяльність у сфері протидії вандалізму здійснюється неорганізовано та хаотично, що обумовлено відсутністю нормативно визначеної системи суб'єктів такої протидії, а також чіткого окреслення їх повноважень» (С. 219). Особливо цінним є те, що автор не лише акцентує увагу на існуванні зазначеної проблеми, але й обґрунтовує шляхи її розв'язання. При цьому сформульовані ним пропозиції мають чіткий та зрозумілий характер, відрізняються оригінальністю та новизною.

Серед позитивних рис роботи необхідно відмітити також звернення автора до досвіду протидії вандалізму в зарубіжних державах. При цьому автор не просто проаналізував кримінальне законодавство інших країн, але й

сформулював на основі такого аналізу досить корисні висновки та практичні рекомендації (С. 217).

Надзвичайно цікавою та корисною, на мій погляд, є пропозиція автора активізувати роботу щодо розвитку співробітництва правоохоронних органів з громадськими організаціями та населенням у сфері протидії вандалізму (С. 220). Дійсно, різноманітні громадські організації, а також окремі громадяни сьогодні можуть надавати суттєву допомогу не лише в розкритті злочинів вандалізму, а й у їх профілактиці. Зокрема, їх доцільно залучати до виявлення і нейтралізації причин та умов, що сприяють вчиненню актів вандалізму на певній території; спільного патрулювання найбільш криміногенних територій; виявлення та фіксації фактів вандалізму, встановлення осіб, причетних до їх учинення; організації та проведення заходів, спрямованих на підняття загального культурного рівня населення, тощо.

З позитивного боку слід відмітити, практичну спрямованість дисертації. Зокрема, автор не лише висвітлює основні прогалини та суперечності в нормативно-правовому забезпеченні профілактичної діяльності правоохоронних органів у сфері запобігання вандалізму, але й пропонує та обґрунтовує власні шляхи їх подолання, які враховують позитивні напрацювання зарубіжних держав та сучасну суспільно-політичну й економічну ситуацію в державі. Так, автор досить ґрунтовно аналізує профілактичний потенціал навчальних закладів та освітніх установ у сфері протидії вандалізму. При цьому він досить слушно відмічає, що «сьогодні школа й інші навчально-виховні заклади практично не долучаються до реалізації заходів профілактики вандалізму. Вони фактично самоусунулись від розв'язання цієї соціальної проблеми, хоча з кожним роком дедалі більше потерпають від неї. Очевидно, що таке інертне ставлення одного з найбільш потужних суб'єктів профілактики вкрай негативно позначилося на загальній ефективності механізму протидії вандалізму, а також викликало хвилю обурення як у наукових колах, так і в соціально-побутовій сфері. Адже, як відомо, сім'я та навчально-виховні заклади – це основні інститути, які відповідають за соціалізацію особистості. І від того, як вони працюють з

дітьми, які цінності й навички їм прищеплюють, – залежить загальний рівень моральної зрілості особистості в дорослому житті» (С. 227).

Цікавими є також пропозиції автора з удосконалення інформаційно-методичного забезпечення профілактичної діяльності у сфері протидії вандалізму (Сторінки 222-223). Зокрема, не можна не погодитись із твердженням автора про те, що «брак інформації – це один з основних факторів, який гальмує роботу суб'єктів профілактики вандалізму, а також суттєво знижує її ефективність. Саме тому одним з основних напрямів спеціальної профілактики вандалізму має стати створення механізму безперебійного надходження актуальної, достовірної та всеохоплюючої інформації: по-перше, про об'єкти, які становлять культурну, історичну, художню, наукову, археологічну, релігійну та іншу цінність; по-друге, про стан і тенденції сучасного вандалізму» (С. 222). Дійсно, інформаційно-методичне забезпечення профілактичної діяльності сьогодні є однією з найменш розроблених тем як в юридичній науці, так і в законодавчих пропозиціях. Автор, на мій погляд, досить детально проаналізував проблеми, які існують у цій сфері, та запропонував глибоко обґрунтовані, сміливі та неординарні варіанти їх вирішення.

У цілому, дисертація має вигляд закінченої праці. Легко сприймається при читанні. У відповідності з усіма теоретичними висновками має логічне обґрунтування. З тексту дисертаційного дослідження можна зробити висновок, що його автор дослідив великий обсяг нормативного матеріалу. Це дало змогу відобразити у тексті дослідження цікаві висновки, розкрити нові аспекти проблематики запобігання вандалізму, які ще не отримали відповідне відображення у спеціальних виданнях. Таким чином, можна зробити висновок, що дисертація виконана на високому науковому рівні. Вона відзначається правозастосовною спрямованістю та актуальністю у сучасних умовах.

Водночас, загальна позитивна оцінка дисертації не виключає деяких зауважень і побажань, які можуть бути використані автором у подальших наукових дослідженнях. Найбільш суттєвими є такі:

1. Окреслюючи сутність сучасного вандалізму та обґрунтовуючи важливість й актуальність наукового дослідження цього протиправного явища, дисертант акцентує увагу на такій його особливості, як «поява нових форм вандалізму, що обумовлено процесами урбанізації, глобалізації, масової комп'ютеризації, розвитку поп-культури, арт-мистецтва тощо». При цьому до нових форм вандалізму дисертант відносить «графіті, екологічний, комп'ютерний вандалізм тощо» (С. 30). Водночас, з негативного боку слід відмітити той факт, що в подальшому дослідженні названі форми вандалізму практично не згадуються, а також не визначаються специфічні особливості їх запобігання.

2. Не достатньо обґрунтованою і передчасною вважаю пропозицію дисертанта щодо внесення змін до КУпАП і доповнення його новою статтею – 173-5 «Дрібний вандалізм» (С. 121). По-перше, в роботі такого рівня варто було не лише акцентувати увагу на необхідності розширення меж юридичної відповідальності за вандалізм, як це зробив дисертант, але й сформулювати конкретні пропозиції з даного питання. По-друге, необхідно було визначити критерії розмежування кримінальної та адміністративної відповідальності за вандалізм, адже це питання неодмінно постане під час практичного застосування запропонованої статті.

3. Аналізуючи такий напрям спеціальної профілактики вандалізму, як виявлення, збереження, благоустрій та впорядкування місць поховань, а також посилення охорони об'єктів вандалізму, дисертант серед заходів, які охоплюються даним напрямом, називає одночасно і «Розширення доступу до об'єктів вандалізму» (С. 223), і «Обмеження доступу до об'єктів вандалізму» (С. 224). Оскільки зазначені заходи взаємовиключають один одного, їх одночасне виокремлення є недоцільним.

4. Деякі зауваження викликає зміст і структура третього розділу дисертації. Так, у підрозділі 3.1. дисертант досить повно визначає основні детермінанти, які обумовлюють вчинення злочинів вандалізму. Відповідно, у підрозділі 3.2. необхідно було визначити заходи, які спрямовані на нейтралізацію цих детермінант. Водночас, деякі детермінанти залишились

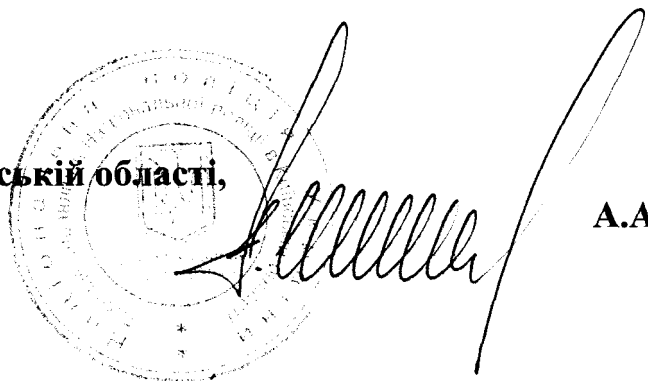
поза увагою дисертанта. Наприклад, практично не дослідженою залишилась така організаційна детермінанта, як «високий рівень латентності (як природної, так і штучної) злочинів вандалічної спрямованості» (С. 186).

5. Зважаючи на недостатнє законодавче регулювання питань, пов'язаних із протидією вандалізму в нашій державі, дисертанту варто було більше уваги приділити аналізу відповідного зарубіжного досвіду і присвятити цьому питанню окремий підрозділ дисертації.

Зроблені зауваження і побажання стосуються складних, спірних і малодосліджених питань, не впливають на високий науковий рівень дисертації, яка є цікавою, корисною, самостійною і завершеною творчою працею.

Викладене дозволяє зробити загальний висновок, що дисертація на тему «Кримінологічна характеристика та запобігання вандалізму в Україні» є завершеною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що розв'язують наукову проблему, яка має важливе значення для кримінологічної науки, тобто за своєю актуальністю, новизною постановки та вирішенням досліджених проблем, теоретичним рівнем і практичною корисністю, достовірністю і обґрунтованістю одержаних результатів повністю відповідає, вимогам п.п. 9-10, 12-13 Порядку присудження наукових ступенів, а її автор – Доброскок Андрій Юрійович – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент :
Начальник ГУ НП в Київській області,
доктор юридичних наук

А.А. Нєбитов